

ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИНИНГ “СУРУНКАЛИ АЛКОГОЛИЗМ, ГИЁХВАНДЛИК ЁКИ ЗАҲАРВАНДЛИККА МУБТАЛО БЎЛГАН ШАХСЛАР”НИ МАЖБУРИЙ ДАВОЛАШГА ЮБОРИШ ФАОЛИЯТИ

Боборахимов Абдор Бахрамович

*Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси Ҳуқуқбузарликлар
профилактикаси фаолияти кафедраси ўқитувчиси*

Аннотация *Мақолада мажбурий даволаш, наркологик ёрдам, наркологик касаллик, мажбурий даволашга юбориш тушунчаси ва унинг профилактикаси, касалликка мубтало бўлишнинг асосий сабаблари, унга имкон берувчи шарт-шароитлар ва олдини олиш усуллари, фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтириш, давлат органлари, жамоат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари вазифалари таҳлил қилинган.*

Калит сўзлар: *гиёхванд, ичкиликбоз, фуқаробай, маҳаллабай, профилактика, шахс, хавфсиз маҳалла, хавфсиз ҳудуд, ижтимоий омиллар, ижтимоий хавфли касалликлар,*

Мамлакатимизни демократик янгиланишнинг бугунги босқичдаги энг муҳим йўналишларидан бири, бу – Қонун устворлиги ва қонунийликни мустаҳкамлаш, шахс ҳуқуқи ва манфаатларини ишончли ҳимоя қилишга қаратилган суд-ҳуқуқ тизимини изчил демократлаштириш ва либераллаштиришдан иборатдир. Бир сўз билан айтганда, юртимизда ҳуқуқий давлат асосларини янада такомиллаштириш ва аҳолини ҳуқуқий онгини ва маданиятини юксалтириш биз учун ҳал қилувчи вазифа бўлиб қолмоқда[1]. Суд-ҳуқуқ соҳасида амалга оширилаётган ислохотларнинг асосий омилларидан бири бу жиноятчиликка қарши курашиш ва уни олдини олишга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир.

Ўзбекистон Республикасининг 2022 йил 16 майдаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чоратadbирлар тўғрисида”ги Қарори, Ўзбекистон Республикаси ЖК ва МЖТКнинг алоҳида моддалари асосида профилактика инспекторлари бу каби иллатларни олдини олиш ва унга қарши кураш фаолияти тартибга солинади. Бундан ташқари Ўзбекистон Республикасининг “Алкоголь ва тамаки маҳсулотларининг тарқатилиши ҳамда истеъмол қилинишини чеклаш тўғрисида”ги 2011 йил 5 октябрдаги Қонунининг қабул қилиниши фуқаролар ўртасида алкоғолли ва тамаки маҳсулотларини истеъмол этилишининг тарғиб этилиши орқали сурункали ичкиликбозлик ёки гиёхвандликка олиб келувчи сабаб ва шароитларни бартараф этиш чораларини қўллашни ҳамда ушбу соҳадаги ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишни тартибга солиди.

Умуман бу борадаги ишларнинг туб моҳияти фуқароларнинг соғлиғини, аввало, ёшлар ва вояга етмаганларни сурункали ичкиликбозлик, гиёҳвандлик ва захарвандлик каби иллатларнинг зарарли таъсиридан, шу билан боғлиқ ижтимоий ва бошқа салбий оқибатлардан ҳимоя қилишга, шунингдек жамиятда соғлом турмуш тарзини шакллантириш ҳамда қарор топтиришнинг ташкилий ва ҳуқуқий шарт-шароитларини яратишга қаратилгандир.

Ўзбекистон Республикасининг олиб бораётган эркин демократик давлат қуриш йўлидаги ислохотлари биринчи навбатда жамият аъзо-ларининг тинч-лигини таъминлаш, уларнинг эркин яшаш шароитини яхшилашга қаратилган. Шу мақсаддан келиб чиқиб, ҳар бир фуқаро-нинг маънавияти ва дунё-қарашини янги давр талаблари асосида шакллантириш ҳамда шахс маъна-виятида юзага келадиган турли иллатларни юзага келтирмаслигини таъминлаш ҳам давлат сиёсатида алоҳида эътиборга олинган.

Шунинг учун шахс маънавиятига салбий таъсир кўрсатувчи сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик ва захарвандлик каби иллатлар ҳозирги даврдаги долзарб муаммолардан биридир. Чунки жамият тараққиётига салбий таъсир қилувчи бу иллатлар оқибатида кўплаб жиноятлар содир бўлмоқда, оилалар барбод бўлмоқда, болалар ногирон туғилмоқда.

Сурункали алкоголизм шахснинг ижтимоий хавfli хатти-ҳара-катлар содир этишига олиб келувчи асосий омиллардан бири. Айниқ-са, сурункали алкоголизм касаллиги оқибатида шахснинг маънавий қарашлари торайиб, ижтимоий фаоллиги сустлашади, шунингдек кўп ҳолларда тажовузкорлиги ортади. Оқибатда ушбу касалликка йўлиқ-қан шахслар оиласида, меҳнат жамоасида ва жамиятда хавfli муҳит-ни яратадилар[2]. Алкоголизмнинг яна бир хавfli томони шундаки, алкоголизмга берилган шахс ўз хулқ-атворини назорат қила олмайди, бунинг оқибатида турли ҳуқуқбузарликлар содир этадилар.

Алкоголь маҳсулотларини истеъмол қилиш фуқаролар, аввало, ёшлар соғлиғига, уларнинг жисмоний, маънавий ривожланишига, жамият-нинг маънавий-ахлоқий негизларига таҳдид солади. Уларни олдини олишга ва камайтиришга қаратилган ижтимоий, ҳуқуқий, тиббий -чора-тадбирлар ҳам-да бошқа чора-тадбирлардан иборат профи-лактикани амалга ошириш лозим. Бунинг учун эса шахсларнинг сурун-кали алкоголизмга берилиш сабаб-ларини ўрганиш мақсадга мувофиқ.

Шахснинг сурункали алкоголизмга берилишининг сабаблари бўлиб социал-психологик мотивлар (анъаналар, бошқа шахсларнинг таъсирига тушиб қолиши), шахсий мотивлар (кайф қилиш учун, ёмон эмоционал ҳолат ва кечинмаларни йўқотиш учун, бекорчилик сабабли, ёки ўз руҳий ҳолатини яхшилаш мақсадида), патологик мотивлар (дори сифатида ичиш, организм-нинг биологик эҳтиёжини қондириш учун, ҳаёт мазмунининг йўқлигини тушуниб қасдан ичиш) ҳисобланади.

Шахс спиртли ичимлик истеъмом этишнинг учта даражаси мавжуд бўлиб, яъни енгил даражадаги мастлик; ўртача даражадаги мастлик (бу даражада нерв фаолиятида тормозланиш вужудга келади ва у бузилади); оғир даражадаги мастлик (ушбу ҳолатда марказий вегетатив марказлар ишдан чиқади, фалаж бўлади) улар шахснинг хатти-ҳаракатларини белгилайди.

Алкоголизм каби шахсни ҳуқуқбузарлик ва бошқа ғайриижтимоий хатти-ҳаракат содир этишига ундовчи салбий иллатлардан бири – бу гиёҳвандликдир.

Заҳарвандликка (токсокомания) келсак, бунда шахс ўткир ҳидга эга бўлган заҳарли моддаларни ҳидлаш орқали кайф қилиш мақсадида ўз ҳаракатларини амалга оширади. Заҳарвандликка чалинган шахслар организмининг функцияси, заҳарванд моддалар (керосин, бензин, шунингдек бошқа турдаги ўткир ҳидли химикатлар)га мослашади ва уларга ўрганиб қолади. Шахсни заҳарвандликка мубтало бўлиш сабаблари ҳам алкоголизм ва гиёҳвандликнинг сабабларига ўхшаш бўлиб, қизиқиш, кайф қилиш ёки бирор салбий ҳолатни унутиш мақсадида қилинади. Заҳарвандликка дучор бўлган шахсларнинг 50 фоизини ацетон, 32,5 фоизини бензин, 7,5 фоизини турли бўёқ моддалари ва 10 фоизини бошқа хил кимёвий воситаларни истеъмом қилувчилар (ҳидловчилар) ташкил этади[3].

Заҳарвандликка «ружу қўйганлар орасида эркаклар 92,5 фоизни ташкил этади ва уларнинг 87,3 фоизи шаҳарларда истиқомат қилувчи шахслар ҳиссасига тўғри келади. Ижтимоий келиб чиқишига кўра «токсокоманияга берилган шахсларнинг 75,0 фоизини ёш ўқувчилар, 15,0 фоизини ёш ишчилар, ва 10,0 фоизини ҳеч қаерда ишламайдиган ва ўқимайдиганлар ташкил этади»[4].

Алкоголизм, гиёҳвандлик ва заҳарвандлик каби иллатлар кўплаб салбий оқибатлар келтириб чиқаради, шахс ушбу моддаларни истеъмом қилиши таъсирида турли жиноятлар содир этиши мумкин, сабаби уларнинг таъсирига тушган ҳар қандай шахс ўзининг бошқарувини йўқотади. Шунингдек, бу моддаларни истеъмом қилувчилар кўпинча уларни сотиб оладилар, бунинг учун эса маблағ керак бўлади, бунинг натижасида эса ўзганинг мулки талон-торож қилиниши, ўғрилиқ, босқинчилик каби жиноятлар содир этилишига олиб келади.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг Жиноят қонунчилигида мастлик ҳолатида ёки гиёҳвандлик воситалари, психотроп ёхуд кишининг ақл-идрокига таъсир қилувчи моддалар таъсири остида жиноят содир этиши жазони оғирлаштирувчи ҳолатлардан бири ҳисобланиб, айбдорга нисбатан оғирроқ жазо тайинланишга асос бўлади. Бундан ташқари, алкоголизм, гиёҳвандлик ёки заҳарвандликка йўлиққан шахсларга суд томонидан жазо тайинлаш пайтида уларни жазони ўташ жойида, озод этилганларидан сўнг даволашни давом эттириш зарурати бўлганда тиббий йўсиндаги мажбурлов чоралари қўлланилади[5].

Шу нуқтаи назардан ички ишлар органлари томонидан гиёҳвандлик, алкоголизм, заҳарвандлик иллатларига қарши профилактик кураш олиб бориш ва уларнинг олдини олиш фаолиятининг самарадорлигини ошириш бугунги куннинг муҳим вазифаларидан бири бўлиб қолмоқда.

Хулоса сифатида айтиш мумкинки, профилактика инспекторлари сурункали алкоголизм, гиёҳвандлик ва заҳарвандликни олдини олиш ва унга қарши курашда, биринчидан ҳозирги замон талаблари асосида такомиллаш-тирилган усул ва шаклларни қўллашлари лозим бўлса, иккинчидан, жиноят қидируви, тергов хизматлари, жазони ижро этиш муассасалари, махсус тиббий муассасалари, ўзини-ўзи бошқариш органлари, мансабдор шахслар ва фуқаролар билан ўзаро ҳамкорликни яхши йўлга қўйишлари мақсадга мувофиқдир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 14 март кундаги “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси ва жиноятчиликка қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2833-сонли Қарори - <https://lex.uz/docs/3141186>

2. Ўзбекистон Республикаси ССВдан олинган 2020 йилдаги статистика ҳужжатларга асосан.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 27 октябр кундаги «Наркологик касалликлар профилактикаси ва уларни даволаш тўғрисида» Қонуни.

4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 29 ноябр кундаги ПФ-27-сонли “Ўзбекистон Республикаси жамоат хавфсизлиги концепциясини тасдиқлаш ва уни амалга ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони - <https://lex.uz/docs/4124831>

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 16 май кундаги “Аҳолига наркологик ёрдам кўрсатиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори.

6. Таштемиров А. А. Ахборот технологияларидан фойдаланиб содир этилган фирибгарликни фош этишда тезкор ходимларнинг терговчи ва суриштирувчилар билан ҳамкорлигининг айрим жиҳатлари //Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS). – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 156-164.

7. Таштемиров А. А. Техник криминалистик экспертиза-ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг асосий омили сифатида //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 21. – С. 12-19.

8. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этиладиган жиноятларни фош этишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари //World of Science. – 2023. – Т. 6. – №. 6. – С. 169-175.

9. Тоштемиров А. А. Некоторые аспекты изучение модели управленческой деятельности в органах внутренних дел. – 2022.

10. Таштемиров А. А. Ахборот технологиялари орқали содир этилган фирибгарлик жиноятларига қарши курашиш самарадорлигига эришишнинг ҳуқуқий ва ташкилий жиҳатлари //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 12 Special Issue. – С. 35-40.

11. Таштемиров А. А., Калауов С. А. Йўл ҳаракати хавфсизлиги ривожланиш концепциясининг истиқболлари ва киберхавфсизлигини таъминлаш зарурати //barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – Т. 2. – №. 8. – С. 245-250.

12. Таштемиров А. А. и др. Ижтимоий тармоқлар орқали содир этилаётган жиноятларга қарши курашиш чора-тадбирлари //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. – 2023. – Т. 2. – №. 21. – С. 24-31.

13. Таштемиров А. А. Фирибгарликка имкон берувчи шарт-шароитлар ва ушбу турдаги жиноятларга тайинладиган жазо тизимининг ўзига хослиги //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 10 Special Issue. – С. 42-48.

14. Таштемиров А. А. Йулларда ҳаракатланишни тартибга солишнинг ҳуқуқий жиҳатлари ва бу борада технологиянинг ахамияти //siyosatshunoslik, huquq va xalqaro munosabatlar jurnali. – 2022. – Т. 1. – №. 2. – С. 111-115.